

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MATEMATIKO, NARAVOSLOVJE IN
INFORMACIJSKE TEHNOLOGIJE

ZAKLJUČNA NALOGA
SOCIALNOKONSTRUKCIONISTIČNA PERSPEKTIVA
SPOLA IN RAZVOJ SPOLNIH VLOG

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MATEMATIKO, NARAVOSLOVJE IN
INFORMACIJSKE TEHNOLOGIJE

Zaključna naloga

**Socialnokonstrukcionistična perspektiva spola in razvoj spolnih
vlog**

(Social constructionist perspective on gender and development of gender roles)

Ime in priimek: Urška Grubar

Študijski program: Biopsihologija

Mentor: prof. dr. Ernest Ženko

Koper, december 2019

Ključna dokumentacijska informacija

Ime in PRIIMEK: Urška GRUBAR

Naslov zaključne naloge: Socialnokonstrukcionistična perspektiva spola in razvoj spolnih vlog

Kraj: Koper

Leto: 2019

Število listov: 31

Število referenc: 51

Mentor: prof. dr. Ernest Ženko

Ključne besede: biološki spol, družbeni spol, spolne vloge, socialni konstrukcionizem, socialni konstrukt

Izvleček:

Biološki spol se določi na osnovi izgleda zunanjih genitalij (ženska ali moški), družbeni spol pa je kulturnega in ne biološkega izvora ter vsebuje kulturna pričakovanja za spol. Spolne vloge so družbeno predpisane norme, ki so dodeljene posameznicam ali posameznikom glede na to, katerega (biološkega) spola so, in predstavljajo tisti element, ki biološki spol preobrazi v družbeni spol. Spolnih vlog se pričnemo učiti že v otroštvu, in sicer preko »navodil«, ki jih prejmemo s strani družine, družbe in izobraževalnega sistema. Spolne vloge imajo velik vpliv na delitev dela in na družbeno hierarhijo, saj se ženske pogosto pojmujejo kot manjvredni spol. Razvoj spolnih vlog lahko razložimo z vidika različnih teorij. Evolucijska teorija govori o koristnosti spolnih vlog z vidika preživetja. Freud je trdil, da otrok spolne vloge prevzame od starša istega spola (proces identifikacije). Bandura je menil, da se otroci spolnih vlog naučijo z opazovanjem in posnemanjem modelov (teorija socialnega učenja). Po teoriji spolnih shem otroci sprejmejo spolne vloge, za katere se naučijo, da so za njihov spol ustrezne. Oakleyeva pa govori o vplivu socializacije na razvoj spolnih vlog. Socialni konstrukcionisti menijo, da je večina človeškega sveta družbenega izvora in je ustvarjena na podlagi informacij, ki smo jim ves čas izpostavljeni. Znanje, ki ga posedujemo danes, brez družbe ne bi obstajalo, torej ta znanja lahko tudi spremenimo. Človek, ustvarjalec kulture, je torej edini, ki lahko to stori. Socialno konstrukcijo spola lahko opredelimo kot skupek različnih procesov, skozi katere se pričakovanj, povezanih z določenim spolom, učimo preko družbenih interakcij.

Key words documentation

Name and SURNAME: Urška GRUBAR

Title of the final project paper: Social constructionist perspective on gender and development of gender roles

Place: Koper

Year: 2019

Number of pages: 31

Number of references: 51

Mentor: Prof. Ernest Ženko, PhD

Keywords: sex, gender, gender roles, social constructionism, social construct

Abstract:

The biological gender is determined by the appearance of the external genitalia (female or male), while the social gender is of cultural, not biological, origin and consists of different cultural expectations for each gender. Gender roles are socially generated norms that are assigned to individuals according to their biological gender and represent the elements that transform biological gender into social gender. We start to learn gender roles from childhood through the "demands" we receive from the family, society and the education system. Gender roles have a great influence on the division of labour and on the social hierarchy, since women are often considered to be a weaker gender in comparison with male. The evolution of gender roles can be explained from the perspective of different theories. Evolutionary theory talks about the importance of gender roles in terms of survival. Freud claimed that a child takes on a gender role from a parent of the same sex (through identification process). Bandura believed that children learn gender roles by observing and imitating existing models (social learning theory). According to the theory of gender schemes, children adopt gender roles that are appropriate for them based on what they have learned. Oakley talks about the impact of socialization on the development of gender roles. Social constructionists believe that most of the human world originates from information to which we are constantly exposed. The knowledge we have today would not exist without society, and consequently it is possible to change that knowledge as well. Human being, the creator of culture, is therefore the only one who can do this. The social construction of gender can be defined as a set of different processes through which expectations related to a particular gender are learned through social interactions.

»I do not wish them [women] to have power over men; but over themselves.«

»Ne želim, da bi imele oblast nad moškimi; pač pa nad sabo.«

Mary Wollstonecraft, Zagovor pravic ženske

KAZALO VSEBINE

1	UVOD.....	1
2	SPOL	2
2.1	Biološki spol	2
2.1.1	Binarnost spola	2
2.1.2	Dvospolnost.....	3
2.2	Družbeni spol.....	3
2.2.1	Femininost in maskulinost.....	4
2.2.2	Spolne identitete izven binarnega sistema.....	4
2.3	Razločevanje med biološkim in družbenim spolom	5
3	RAZLIKE MED SPOLOMA	7
3.1	Barvno kodiranje spola	8
4	SPOLNE VLOGE	9
4.1	Razvoj spolnih vlog	10
4.2	Ženske in moške spolne vloge	10
4.3	Spolne vloge kot način uveljavljanja družbene hierarhije	11
4.3.1	Spolni stereotipi in seksizem	12
4.4	Teorije razvoja spolnih vlog	13
4.4.1	Evolucijska razlaga razvoja spolnih vlog	13
4.4.2	Sigmund Freud: proces identifikacije.....	14
4.4.3	Albert Bandura: teorija socialnega učenja.....	14
4.4.4	Teorija spolnih shem	15
4.4.5	Ann Oakley: vpliv socializacije na razvoj spolnih vlog.....	15
5	SOCIALNOKONSTRUKCIONISTIČNA TEORIJA	17
5.1	Socialni konstrukti	18
5.1.1	Socialni konstrukt spola (in spolnih vlog).....	18
6	ZAKLJUČEK	20
7	LITERATURA IN VIRI.....	22

1 UVOD

Spol je za mnoge tako običajna stvar, s katero se srečujemo vsak dan, da je dvomiti vanj, kot bi razmišljali o tem, ali bo sonce vzšlo. Mnogim je težko verjeti, da se spol v bistvu nenehno poustvarja skozi človeške interakcije. Vendar pa je spol, tako kot kultura, produkt človeštva. Spolni znaki so nam tako poznan del vsakdana, da jim ponavadi niti ne posvečamo veliko pozornosti, na njih se osredotočamo šele, ko manjkajo ali so dvoumni. Ljudje se namreč pogosto počutimo neprijetno, dokler neke osebe ne moremo uspešno postaviti v ustrezno spolno kategorijo (Lorber, 1994).

Izraz spolne vloge označuje repertoar čustev, vedenja in dojemanja, ki se običajno povezuje bolj z enim spolom, kot z drugim. Posameznice ali posamezniki pa pogosto sprejemajo spolne vloge, ki temeljijo na stereotipnih lastnostih in vedenjih – moška spolna vloga se povezuje z instrumentalnimi vedenji ter lastnostmi, ki odražajo neodvisnost, asertivnost in prevlado, ženska spolna vloga pa se povezuje z izraznimi vedenji ter lastnostmi, ki odražajo skrb za druge (Bem, 1974, po Levesque, 2011).

Sprejemanje in izražanje »primernih« spolnih vlog pa je pomembno za funkcioniranje družbe v smislu »govorjenja skupnega dominantnega družbenega jezika«. Za medosebne interakcije je »pravilna« spolna identiteta pomembna, saj ljudi zaznavamo skozi »očala« spola (Štular, 1998).

Simone de Beauvoir je s svojo slavno izjavo »Ženska se ne rodi: ženska to postane« že leta 1949 v knjigi *Drugi spol* mnogim bralcem namignila, da je spol konstruiran in s tem nasprotovala mnenju, da družbeni spol izhaja iz bioloških lastnosti človeka (Hacking, 1999).

Koncepti, s katerimi ljudi kategoriziramo v skupine – med te sodi tudi spol – po socialnokonstrukcionistični teoriji, ne obstajajo objektivno, temveč nastajajo skozi družbeno konstruiran proces. Osebe, imenovane »ženske« ali »moški« posedujejo določene lastnosti, ki so opredeljene kot ženske (feminine) ali moške (maskuline). Tovrstne koncepte, kot je spol, je torej potrebno najti v pomenih, ki jih prinašajo ljudje (Lindsey, 2015). Spol namreč ni dejstvo. Spolna izražanja ustvarijo predstavo spola in brez teh izražanj, družbenega spola sploh ne bi bilo. Spol je tako socialna konstrukcija (Butler, 1988).

Namen te zaključne naloge je predvsem strokovno razumevanje omenjene tematike. Spolne vloge so namreč del našega vsakdana, vendar se o njih zelo redko govori. Cilj je analizirati teorijo socialnega konstrukcionizma ter ugotoviti, kako socialni konstrukcionisti razlagajo spol in spolne vloge. V zaključni nalogi bo razjasnjeno, kaj termin spolne vloge sploh pomeni in kako ljudje razumemo spol, kako različne teorije razlagajo razvoj spolnih vlog ter kako se jih naučimo.

2 SPOL

V slovenščini besedo spol uporabljamo kot sopomenko za izraza, ki ju v angleškem jeziku ločijo kot »sex« in »gender«. Težava je v tem, da ti dve besedi namreč nista sopomenki, temveč sta dva ločena izraza. Če želimo biti jasnejši, lahko v slovenskem jeziku uporabimo izraza biološki spol (»sex«) in družbeni spol (»gender«). Mnogokrat pa se kljub temu biološki spol enači z družbenim spolom oziroma se ju v slovenščini pogosto uporablja sinonimno z besedo spol (Koletnik, 2016).

Vprašanje spola se na prvi pogled ne zdi zapleteno. Navadno spol in genitalije povezujemo med seboj, povezava med obojim se nam namreč zdi samoumevna. Za nekoga, ki izgleda in se vede kot ženska ali moški, bomo preprosto predpostavljali, da ima tudi ustrezne genitalije. Neke osebe, ki smo jo šele spoznali, pa ne bomo prosili, da sleče svoja oblačila, da bomo lahko ugotovili, katerega spola je (Haralambos in Holborn, 1999).

V zaključni nalogi bo največ govora o družbenem spolu, za začetek si pogledjmo razliko med biološkim in družbenim spolom.

2.1 Biološki spol

Razvoj biološkega spola je odvisen predvsem od kromosomske sestave zarodka. Zarodek se v prvih dveh mesecih razvija iz enake zgradbe in se šele pod vplivom spolnih kromosomov in hormonov prične izoblikovati v ženski ali moški spol. Ta proces se ponavadi začne v osmem tednu po spočetju. Vsaka ženska ima spolna kromosoma XX, moški pa XY, torej je za moškega potreben Y (Furlan, 2006).

Bibič idr. (2011, 47) v LGBTQ slovarju (slovar lezbičnih, gejevskih, biseksualnih, transspolnih, transseksualnih in queer besed) biološki spol opredelijo tako: »biološki spol (angl. sex) – razdelitvena lastnost, ki človeka na podlagi spolnih organov in sekundarnih spolnih znakov opredeli kot žensko ali moškega.« Sekundarne spolne značilnosti so npr. prsi in druge zaobljenosti pri ženskah ter širše, bolj mišičasto telo in večja poraščenost telesa pri moških (Južnič, 1998, po Prijon, 2012). Biološki spol se torej naslavlja na posameznico ali posameznikovo biološko ženskost ali moškost (Lips, 2017) (anatomske in kromosomske značilnosti; Alters in Schiff, 2009).

Biološki spol lahko imenujemo tudi »spol, pripisan ob rojstvu« – določi ga namreč zdravnik, glede na anatomijo novorojenčkovih genitalij (na osnovi izgleda zunanjih genitalij). Nanaša se na človekovo anatomijo, spolne organe, raven hormonov spolnih žlez in kromosomov, ter ljudi razvrsti na ženski ali moški spol. Spol, pripisan ob rojstvu, je vedno podan izključno znotraj binarnega sistema ženska/moški (Koletnik, 2016).

2.1.1 Binarnost spola

Binarnost spola (tudi spolni binarizem) je spolni sistem, ki ljudi ločuje izključno na ženske ali moške. Neločljivo je povezana s konceptom biološkega spola. V sistemu spolne

binarnosti se biološkim ženskam pripisuje stereotipne ženske spolne vloge, biološkim moškim pa moške. Binarni spolni sistem je tisti, ki je družbeno normativen, večinski in poseduje največ družbene moči (Koletnik, 2016).

V binarnem spolnem sistemu je kategorija moškega spola tista, ki je prvenstvena. Pomembnost tega dvojiškega sistema pa ni nič drugega kot pomembnost ohranjanja nesorazmerja moči (Furlan, 2006).

2.1.2 Dvospolnost

L. Prijon (2012) meni, da sta ženska in moški, ki ju v zahodni družbi vidimo in tretiramo kot edina predstavnika spola, v bistvu le njegova najpogostejša ekstrema. Kljub temu da biološki spol temelji na binarnem spolnem sistemu, ki ga zdravniki pri rojstvu določijo na podlagi videza genitalij, so lahko namreč tudi ta opažanja sporna. V Sloveniji se vsako leto rodita eden do dva otroka, katerih genitalije so dvolične in se jima torej zgolj na podlagi videza ne da določiti spola (Furlan, 2006). Nekateri dojenčki pa imajo tako ženske kot moške genitalije, kar imenujemo dvospolnost ali hermafroditizem (Haralambos in Holborn, 1999).

V zahodnih družbah dvospolnike skoraj vedno kategorizirajo kot ženske ali kot moške (z vidika genotipa so dvospolniki večinoma ženski osebki, ki so naknadno dobili moški značaj; Furlan, 2006).

2.2 Družbeni spol

Razvoj družbenega spola je neodvisen od biološkega spola. Je raznolik, saj se z razvojem družb in časom spreminja, osnovan je namreč na družbenih in kulturnih vsebinah, prav tako pa tudi na osnovi posameznikovih ali posameznikovih doživljanj, občutkov, potreb (Koletnik, 2016).

Družbeni spol opisuje posamezničine ali posameznikove nefiziološke vidike ženskosti ali moškosti – tj. kulturna pričakovanja za femininost (ženskost) in maskulnost (moškost) (Lips, 2017). V LGBTQ slovarju je navedeno: »družbeni spol (angl. »gender«) – vzgoja in socializacija človeka glede na njegov/njen biološki spol in družbeno določene norme, ki se jih posameznemu biološkemu spolu pripisuje« (Bibič idr., 2011, 47). Ali kot je zapisala C. West in D. Zimmerman (1987, po Furlan, 2006, 27-28): »družbeni spol ni nekaj, s čimer se rodimo, ali nekaj, kar že od vsega začetka imamo ali smo, ampak je to, kar delamo, kar predstavljamo in počasi postajamo.« Družbeni spol je tako tudi družbena kategorija, ki v veliki meri vpliva na naše življenjske odločitve in interakcije z drugimi osebami (Andersen, 1997).

Izraz družbeni spol so pričeli uporabljati zdravniki, ki so se srečevali s transpolnimi in transseksualnimi osebami, zamislil pa si ga je J. Money, novozelandski psiholog iz endokrinološkega oddelka pediatrije v Baltimoru, kjer so se ukvarjali z glavnimi primeri

transseksualnosti v državi (Anatrella, 2015). Transspolne osebe so posameznice ali posamezniki, katerih spol je bil (pre)oblikovan v skladu z njihovimi čutenji, saj se njihovo doživljanje ni ujemalo z ob rojstvu pripisanim biološkim spolom (Koletnik, 2016). Transseksualne osebe pa so tiste, ki se poistovetijo s spolom, ki ni njihov biološki in pogosto z medicinsko pomočjo prehajajo v željeni spol (Bibić idr., 2011).

Družbeni spol torej zajema vse obstoječe spole, ne samo ženskega in moškega iz binarnega spolnega sistema (Koletnik, 2016).

2.2.1 Femininost in maskulnost

Femininost in maskulnost označujeta nasprotni osebnostni dimenziji, ki sta podvrženi zgodovinskim spremembam in sta prej družbeno kot pa biološko pogojeni (Furlan, 2006). Lahko ju interpretiramo kot ponotranjeni spolni vlogi, torej produkta družbenega učenja ali socializacije. V psihologiji sodita med najbolj zapletene, razlog za to pa je sam značaj spola, ki se skozi zgodovino spreminja (Connell, 2012). Osebnostne lastnosti, ki se pojmujejo značilne za ženske, se imenujejo feminine, lastnosti, ki so značilne za moške, pa maskuline. Torej se oseba, ki izraža veliko lastnosti, katere bi prisodili ženski, pojmuje za feminino in obratno, osebo, ki izraža lastnosti, katere povezujemo z moškimi, bi imenovali maskulino (Furlan, 2006).

Raziskovanje teh dimenzij je bilo med psihologi, ki so raziskovali razlike med spoloma, zelo razširjeno. Prve lestvice in vprašalnike za merjenje femininosti in maskulnosti so sestavili v 30. letih, v 40. letih se je pojavil vprašalnik MMPI (Minnesota Multiphasic Personality Inventory), ki je postal najpogosteje uporabljen vprašalnik za merjenje stopnje femininosti in maskulnosti. To raziskovanje pa je bilo tesno povezano s preučevanjem odnosa femininosti oz. maskulnosti do psihičnega zdravja. Optimalno psihično zdravje naj bi bilo namreč prisotno le pri posameznicah ali posameznikih, čigar spolna orientacija (feminina ali maskulina) je v skladu z njihovim spolom. V 70. letih je prišlo do redefiniranja in femininost ter maskulnost se nista več pojmovala kot nasprotujoči si dimenziji, temveč neodvisni. To se je zgodilo, ko je S. Bem leta 1974 predlagala nov konstrukt androginiteti, ki se je pojmoval kot spoj femininosti in maskulnosti. Po njenem mnenju je tedaj optimalno psihično zdravje predstavljal androginitet in ne več femininost pri ženskah oz. maskulnost pri moških, kot je bilo do tedaj splošno prepričanje. Tako so osebi lahko pripisali visoko stopnjo tako femininosti kot maskulnosti, visoko stopnjo ene in nizko stopnjo druge orientacije, ali pa nizko stopnjo obeh. V 70. letih je prišlo tudi do redefiniranja vsebine femininosti in maskulnosti, ki nista več vsebovali lastnosti, pri katerih se pojavljajo razlike med spoloma, pač pa vsebujeta družbeno-kulturno definicijo spolnih vlog oz. spolne stereotipe (Furlan, 2006).

2.2.2 Spolne identitete izven binarnega sistema

Kot že omenjeno, družbeni spol zajema vse obstoječe spole, ne le ženskega in moškega, katera obstajata na binarnem spektru. Družbeni spol namreč predstavlja individualno

(pre)oblikovano spolno identiteto, njena osnova pa je samoidentifikacija – pravica vsake osebe, da sama (pre)oblikuje in (ne)definira svojo spolno identiteto. Krovni pojem za vse spolne identitete, ki presegajo binarni spolni sistem, je transspolnost. Nekatere izmed transspolnih identitet so (Koletnik, 2016):

- transseksualne: osebe, ki si želijo telesne potrditve spola oz. tranzicije (tranzicija lahko vključuje začetek javnega življenja v lastnem spolu, psihološko oceno, hormonsko terapijo, nadgradnjo/izgradnjo sekundarnih spolnih karakteristik, operativni poseg za potrditev spola, proces pravnega priznanja spola...). Transseksualne osebe so MVŽ (moški v žensko; to so ženske, ki jim je bil ob rojstvu pripisan moški spol) ali ŽVM (ženska v moškega; moški, ki jim je bil ob spolu pripisan ženski spol);
- nebinarne: osebe, katerih spolna identiteta je onkraj binarnega spolnega sistema in se torej ne poistovetijo kot ženske ali moški;
- spolno fluidne: osebe, katerih spolna identiteta je fluidna oz. ni definirana fiksno, ali prehaja med raznolikimi identitetami;
- aspolne: osebe brez spolne identitete;
- spolno nevtralne (neutrois): osebe, ki čutijo, da je njihova spolna identiteta nevtralna;
- obstajajo tudi osebe, ki čutijo, da imajo več kot en spol, te imajo npr. bispolne (čutijo, da imajo dva spola) ali trispolne identitete (čutijo, da imajo tri spole).

2.3 Razločevanje med biološkim in družbenim spolom

Nekdaj so v angleškem jeziku besedi »sex« in »gender« pogosto uporabljali sinonimno, pozneje pa so se psihologi zedinili glede natančnejših opredelitev teh izrazov (Lips, 2017). N. Furlan (2006, 27) meni: »Biološki in družbeni spol se zdita samoumevna. Uporabljata se upravičeno ali neupravičeno, za definiranje nas, naših odnosov z drugimi in našega položaja v družbi. Zamenjevanje in nejasno razumevanje družbenega in biološkega spola je velikokrat vir tesnobe in sporov. Zato je potrebno podrobneje opozoriti na razliko in povezavo med biološkim in družbenim spolom.«

Glavni pobudnik razločevanja med biološkim in družbenim pojmovanjem spola je bil Robert Stoller, ameriški psihoanalitik s Kalifornijske univerze v Los Angelesu (Anatrella, 2015). Stoller je trdil: »Družbeni spol (»gender«) je termin, ki ima psihološke in kulturne konotacije, če sta prava izraza za biološki spol (»sex«) »ženska« in »moški«, sta ustrezna termina za družbeni spol »ženskost« in »moškost«; zadnja dva sta lahko precej neodvisna od (biološkega) spola.« (Haralambos in Holborn, 1999, 589). S tem je želel povedati, da dejstvo, da je nekdo biološko ženska ali moški, še ne pomeni, da se bo obnašal feminino ali maskulino oz. na ženski ali moški način. To je torej eden izmed glavnih razlogov, zakaj je pomembno razlikovati med biološkim in družbenim spolom – poudariti, da je družbeni spol kulturnega in ne biološkega izvora (Andersen, 1997).

D. Haig (2004) je v več kot 30 milijonov akademskih člankov, ki so bili objavljeni od leta 1945 do 2001, raziskal pojavnost izrazov »sex« in »gender«. Ugotovil je, da se je v začetku

tega obdobja veliko pogosteje uporabljal izraz »sex«, kot pa »gender«, ob koncu tega obdobja pa se je na področju družbenih ved, humanistike in umetnosti izraz »gender« uporabljal celo pogosteje kot izraz »sex«. Zakaj je prišlo do menjave uporabe izrazov, pa bi si najverjetneje lahko razložili z uvedbo pojma spolne vloge (angl. gender roles), ki jo je leta 1955 (tako kot družbeni spol) prvič vpeljal J. Money (po Haig, 2004).

3 RAZLIKE MED SPOLOMA

Razlike med spoloma so pomemben dejavnik pri razvoju spolnih vlog. Prepričanje, da je naravno, da se ženske in moški obnašajo različno, pa je zelo razširjeno in podprto s strani mnogih psihologov in sociologov (Haralambos in Holborn, 1999).

Raziskovanje razlik med spoloma je v psihologiji prisotno že od njenih začetkov, tj. konec prejšnjega stoletja. Tedaj je bilo glavno zanimanje raziskovalcev ugotoviti, ali so moški intelektualno superiornejši od žensk, kar je v tistem času veljalo za splošno prepričanje. Raziskovalci pa so razlike med spoloma preučevali z vidika biološkega, genetskega ali družbenega vpliva. Raziskave o razlikah med spoloma lahko sicer hitro postanejo moralno sporne, saj si lahko vsako razliko interpretiramo različno. Pri tovrstnih raziskavah je namreč težko ostati vrednostno nevtralen, saj razlike, ki jih preučujemo, nastajajo ravno zaradi naših pričakovanj o njih in delovanjem v skladu z njimi (Furlan, 2006).

Izmerljivih razlik med deklicami in dečki je sicer malo, opazimo pa jih lahko že ob rojstvu, čemur veliko pozornosti namenjajo odrasli – na ravno ta opažanja se navežejo stereotipna vedenja in odzivanja (Powlishta, Sen, Serbin, Poulin-Dobois in Eichstedt, 2001, po Marjanovič Umek, 2004). Ob rojstvu lahko opazimo, da so dečki običajno nekoliko večji in težji od deklic. Prav tako drugače reagirajo na stres kot deklice, razlog za to so najverjetneje genetske, hormonske in razlike v temperamentu (Davis in Emory, 1995, po Papalia, Wendkos Olds in Duskin Feldman, 2003). Vendarle pa je težko reči, če so te razlike biološko ali kulturno določene. Nekateri namreč menijo, da se razlogi za razlikovanje med spoloma nahajajo v možganih. J. A. Gray in A. W. H. Buffery trdita, da je leva možganska hemisfera (specializirana za jezike in analitične spretnosti) dominantnejša pri dekletih, desna možganska hemisfera (odgovorna za vizualno-prostorske zmožnosti, ki se nanašajo na umetniške, matematične in inženirske spretnosti) pa naj bi bila dominantnejša pri fantih. Razlog za to naj bi bil hormonski vpliv na razvoj možganov. Na podlagi tega mnenja so bili izvedeni tudi testi, katerih rezultati kažejo na to, da so dekleta verbalno sposobnejša od fantov, fantje pa naj bi se bolje izkazali pri prostorskih in matematičnih testih. Tem ugotovitvam pa nasprotuje R. Bleier. Povprečno sicer res velja, da fantje dosegajo malo višje rezultate v vizualno-prostorskih testih kot dekleta ter malo nižje pri verbalnih testih, vendar pa Bleier meni, da ni nobenih jasnih spolnih razlik v omenjenih sposobnostih. Vse ženske namreč ne dosegajo višjih rezultatov kot vsi moški pri verbalnih testih in obratno: vsi moški niso boljši v vizualno-prostorskih testih kot vse ženske, prav tako ni večina enega spola boljša od večine drugega. V nekaterih testnih situacijah se namreč povprečni rezultati skoraj ne razlikujejo ali pa je razlika le v nekaj odstotnih točkah. Te majhne razlike, ki obstajajo, pa lahko izhajajo celo iz razlik v socializaciji, ne pa iz delitve možganov (Haralambos in Holborn, 1999).

Osebnost otroka se prične oblikovati že zelo zgodaj, k temu pa močno prispevajo starši. Očetje so recimo tisti, ki zelo aktivno spodbujajo spolno tipiziranje (kot že rečeno, proces v katerem se otroci naučijo primernih spolnih vlog) (Bronstein, 1988, po Papalia, Wendkos Olds in Duskin Feldman, 2003). Za razliko od mater se le-ti že v prvem letu otrokovega

življenja vedejo drugače do deklic in dečkov (M. E. Snow, Jacklin in Maccoby, 1983, po Papalia, Wendkos Olds in Duskin Feldman, 2003). V drugem letu je opaziti, da očetje preživijo več časa s sinovi kot s hčerkami in obratno – matere se več ukvarjajo in pogovarjajo s hčerkami (Lamb, 1981, po Papalia, Wendkos Olds in Duskin Feldman, 2003). Očetje se tudi drugače vedejo do sinov, s katerimi se igrajo bolj grobo, do hčerk pa so bolj nežni (Kelley idr., 1998, po Papalia, Wendkos Olds in Duskin Feldman, 2003).

3.1 Barvno kodiranje spola

Kot že omenjeno, otroka skrbniki pogosto oblačijo v oblačila, ki so (po njihovem mnenju) primerna za njen ali njegov spol, pogosto so to roza oblačila pri deklicah in modra oblačila pri dečkih. Vendar zakaj je temu tako?

Ta obsedenost z otrokovim spolom se je razvila šele v 20. letih prejšnjega stoletja, pred tem odrasli niso čutili take potrebe po tem, da bi takoj na prvi pogled vedeli, ali je otrok deklica ali deček. Ko smo začutili potrebo po tem, da bi takoj prepoznali otrokov spol, smo povsem spremenili pogled na rožnato in modro barvo. Sprva je bilo obratno kot danes: roza barva je bolj primerna za dečke (»je bolj odločna in močna barva, ki simbolizira moč in pogum«), modra pa za deklice (»je bolj nežna in ljubka, simbolizira vero in zvestobo«). Dojemanje teh barv se je spremenilo v 30. letih prejšnjega stoletja, ko so nacisti pričeli uporabljati simbol rožnatega trikotnika za stigmatizacijo homoseksualcev (Frassanito in Pettorini, 2008, po Fausto-Sterling, 2014). Sprememba se je opazila že takoj po 2. svetovni vojni, ko so vojaške uniforme pričeli izdelovati iz modrega blaga. Tako se je pogled na rožnato in modro barvo povsem spremenil in se zasedal v nas ter se sedaj prenaša iz generacije v generacijo (Paoletti, 1997, po Fausto-Sterling, 2014).

4 SPOLNE VLOGE

J. Money je v času izvajanja raziskav o hermafroditih oz. dvospolnikih prvič uporabil izraz spolne vloge. Spolne vloge je opredelil kot vse tisto, kar posameznica oz. posameznik reče ali naredi, da bi izrazila oz. izrazil svoj status ženske oz. moškega (Money, Hampson in Hampson, 1955).

Spolne vloge so danes pojmovane kot družbeno predpisane in konstruirane norme, ki so dodeljene posameznicam ali posameznikom glede na to, katerega (biološkega) spola so (Winchester, 2013) in so zanje primerne v določenem okolju oz. kulturi, v kateri živijo (Marjanovič Umek, 2004). Zajemajo vzorce vedenja, interese, spretnosti in osebnostne lastnosti, ki jih družba oceni kot primerne za ženski ali moški spol (Papalia, Wendkos Olds in Duskin Feldman, 2003) oz. se v določenih kulturah pojmujejo za feminine ali maskuline (Alters in Schiff, 2009).

So neke vrste predpisi, po katerih naj bi se posameznica ali posameznik določenega spola obnašala ali obnašal, ter se jih nauči že kot otrok. S temi predpisi se otrok namreč sreča že v otroštvu v obliki stereotipov, s pomočjo katerih lahko razvršča informacije, ki se nanašajo na njen ali njegov spol, ter tako spozna, katere informacije so zanj ali zanj ustrezne. Če so ti stereotipi močno vpleteni v otrokovo vzgojo in v njegovo osebnost, potem v skladu s tem deklacije izoblikujejo ti. »feminino spolno shemo«, dečki pa »maskulino spolno shemo«. Spolne vloge torej predstavljajo tisti element, ki biološki spol preobrazijo v družbeni spol (Furlan, 2006).

Otroci se spolnih vlog naučijo preko »navodil«, ki jih prejmejo s strani družine, družbe in izobraževalnega sistema, te spolne vloge pa se nato krepijo skozi odnose z ljudmi, kulturnimi praksami in mediji (Winchester, 2013). Vloga, ki je ustrezna v enem kontekstu, pa je v drugem morda neprimerna. Kulturne norme se namreč spreminjajo vsakič, kadar pride do družbene interakcije, saj ljudje v interakcijo prinesejo svoje lastne definicije o ustreznem vedenju. Te definicije oblikujejo način, kako ljudje vidijo in doživljajo svet. Vsakič, ko pride do socialne interakcije, vpletene osebe oblikujejo svoje razumevanje situacije – ne glede na to, ali je ta interpretacija »pravilna« ali ne – in se vedejo v skladu s tem (Lindsey, 2015).

J. Musek (1989) pa trdi, da bi lahko le redke značilnosti spolnih vlog imeli za univerzalne (take, ki jih lahko najdemo v različnih kulturah) in v njih videli morebiten odraz resnične spolne pripadnosti. Tudi med univerzalnimi razlikami v vrednotenju so nekatere verjetno predvsem odraz medkulturno uveljavljenih in razširjenih vzorcev različnih socializacijskih slogov in strategij, ki jih v teh kulturnih okoljih doživljajo pripadnice in pripadniki obeh spolov.

4.1 Razvoj spolnih vlog

Otrok se s spolnimi vlogami sreča že ob rojstvu, ko mu je glede na njen ali njegov biološki spol dodeljeno ime, ki v družbi, v kateri živi, velja za žensko oziroma moško (Berns, 1993, po Milovanovič, 2005). Na podlagi otrokovega spola ga potem temu primerno oblačijo (deklince običajno v roza in dečke v modra oblačila; Thorne, 1993, po Marjanovič Umek, 2004), mu dodelijo igrače, s katerimi se bo igral in ga učijo, kako naj se vede (Golombok in Fivush, 1994, po Milovanovič, 2005). Od dečkov se na primer pričakuje, da so neodvisni, asertivni, dominantni, tekmovalni in usmerjeni h kontroli ter manipuliranju z okoljem, medtem ko se od deklic pričakuje, da so bolj pasivne, ljubeče, občutljive ter da izražajo več topline v medosebnih odnosih (Milovanovič, 2005).

K razvoju spolnih vlog pomembno prispeva tudi okolica, ena izmed pomembnejših je npr. družinska struktura. Otroci se s sorojenci istega spola vedejo bolj tipično za svoj spol kot s sorojenci drugega spola (t.j. sestre se med seboj vedejo bolj dekliško, bratje pa fantovsko), do večjega spolnega tipiziranja pa vodi več vedenja, značilnega za isti spol, oz. manj vedenja, značilnega za drugi spol. To pomeni, da lahko deček postane še bolj fantovski, če se več igra z avtomobilčki ter manj s punčkami (ali nekimi drugimi igračami, tipičnimi za določen spol) (Rust, Golombok, Hines, Johnston in Golding, 2000, po Fausto-Sterling, 2014). Poleg sorojencev na spolno tipizirano vedenje pomembno vpliva tudi stopnja izobraženosti staršev: manj spolnega tipiziranja vidimo pri otrocih, katerih starši so višje izobraženi in se manj strogo držijo tradicionalnih spolnih vlog (Hines, Johnston, Golombok, Rust, Stevens in Golding, 2002, po Fausto-Sterling, 2014).

M. Biernat (1991, po Shields, 2002) je ugotovila, da otroci sprva femininosti in maskulinosti ne vidijo kot nasprotji, vendar pa se to mnenje z leti spreminja – odrasli spola presojujejo v bolj nasprotujočem si smislu kot otroci. Ideja o ženskih in moških ter pripadajočih ustreznih značilnostih kot nasprotjih je torej naučena.

4.2 Ženske in moške spolne vloge

Nekateri avtorji, npr. G. P. Murdock, si porazdelitev spolnih vlog razlagajo z očitnimi fizičnimi razlikami med spoloma. Glede na biološke razlike med spoloma je po njegovem mnenju razdelitev dela glede na spol najbolj učinkovit in praktičen način organiziranja družbe. Moški so namreč fizično močnejši in lahko lažje opravljajo težja dela, kot so npr. drvarjenje, rudarstvo, lov, gradbena dela. Ženska tega po njegovem mnenju ne zmore, saj jo omejuje dejstvo, da rojeva otroke. Zaradi svoje biološke funkcije rojevanja in dojenja je privezana na dom, prav tako je fizično šibkejša, zato je omejena na manj naporena opravila, kot so npr. skrb za otroke, kuhanje, vrtnarjenje, izdelovanje oblačil itd. (Haralambos in Holborn, 1999).

T. Parsons pa meni, da je osnovni namen teorije spolnih vlog, da bi ženske in moške položaje razumeli kot dopolnjujoče. Ta poudarek najdemo v njegovi teoriji instrumentalnih (moških) in ekspresivnih (ženskih) vlog (Connell, 2012). Parsons trdi, da mora za

učinkovito delovanje družine, obstajati jasna delitev dela glede na spol. Moško vlogo označi kot instrumentalno: moški je oskrbovalec družine, njegova vloga pa vodi k stresu in zaskrbljenosti. Tu priskoči na pomoč ženska, njeno vlogo označi kot ekspresivno: ženska ustvarja toplino, varnost in čustveno podporo in s svojo prisotnostjo sprošča napetost, ki jo čuti moški. V tem smislu se instrumentalna in ekspresivna vloga dopolnjujeta (Haralambos in Holborn, 1999).

To teorijo pa zavrača A. Oakley, ki je preučevala številne družbe in ugotovila, da ne obstajajo izrecno ženske ali moške vloge – določenih nalog ne opravljajo vedno ženske in drugih moški. Biološke značilnosti ne omejujejo žensk, da bi opravljale določena dela ali poklice. Oakley se ne strinja s tem, da obstaja kaka naravna delitev dela glede na spol. Dokazi iz različnih družb namreč kažejo na to, da ni nobenih takih opravil (poleg rojevanja in dojenja otrok), ki bi jih opravljale izključno ženske. Po njenem mnenju ni razloga, da bi bila delitev dela univerzalna, saj so človeške kulture raznolike in neskončno spremenljive. Trdi, da ekspresivna vloga žensk obstaja le zato, ker je praktična za moške, biološko nesposobnost žensk za opravljanje težavnega dela pa označi za mit (Haralambos in Holborn, 1999).

4.3 Spolne vloge kot način uveljavljanja družbene hierarhije

Družbene strukture so nastajale skozi celotno zgodovino in so tako konstruirane z delovanjem posameznic ali posameznikov in skupin v določenih situacijah in okoliščinah, ki jih niso izbirali sami. Kot strukturirane strukture so podvržene spremembam in spreminjanju. Ena izmed teh struktur je spolna (Antić idr., 2015).

Spol je pomemben strukturni element družbenega (Risman, 2004, po Antić idr., 2015). Zgodovinsko se je izkazal kot ena najtrdnejših in najvztrajnejših struktur in se zato sprejema kot nekaj naravnega (Bourdieu, 2010, po Antić idr., 2015). Tako ni težko verjeti, da se tudi moška dominacija v družbi sprejema kot nekaj, česar ni potrebno posebej utemeljevati (Antić idr., 2015).

R. Connell (2012) spol pojmuje kot način urejanja družbene prakse, ki se oblikuje v okviru določenih struktur družbenih razmerij, odnosi med spoloma pa pri tem tvorijo eno od glavnih struktur.

Po Parsonsovi teoriji instrumentalnih in ekspresivnih vlog ima moški superiorno vlogo, saj po njegovem mnenju moški opravlja bistveno funkcijo (dela in služi, da lahko preskrbi družino), ženska v tem smislu deluje le kot podpora moškemu. Ona je namreč tista, ki ji je primarna naloga rojevanje in skrb za otroke, moškemu, ki je izvzet iz teh bioloških funkcij, pa torej pripada instrumentalna funkcija. Iz te biološko določene različnosti pa se konstruira socialna neenakost (Jogan, 1990) – ta je še danes za mnoge prepričljiv argument za delitev dela in razlikovanje vlog med spoloma (Prijon, 2012).

Tu je le nekaj primerov, kako je neenakost spolov v družbi vplivala na ženske:

- En izmed teh, večkrat spregledanih, je iztrebljanje čarovnic v srednjem veku. Mit o čarovnicah se je razvil na podlagi modrih žensk, pogosto so bile to ženske, ki so pomagale pri porodih (babice), pripravljale in razpečevale kontracepcijska sredstva ter izvajale splave (Heinsohn in Steiger, 1993). Te modre ženske so torej razpolagale z različnimi, običajno zdravilskimi znanji, zato so bile pogosto označene kot iracionalne in nevarne; Jogan, 1990). V obdobju med 1500 – 1700 je bilo tako usmrčenih približno 500 tisoč žensk (Heinsohn in Steiger, 1993).
- Tradicionalne spolne vloge so prav tako ovirale ženske, ki so si prizadevale za pravice do višjih stopenj izobraževanja. Najpogostejši argumenti za nasprotovanje so bili biologistični – ženske so fizično preveč krhke, zato bi jih izobraževanje oslabilo, prevelika uporaba možganov bi degenerirala njihovo telo, ženske že po naravi potrebujejo podrejenost... To je bil le še en način, s katerim so moški želeli ohraniti svoj visok položaj na hierarhični lestvici (Antić idr., 2015).
- Še en malce bolj sodoben problem, ki ga je povzročala neenakost spolov v družbi, pa je zaposlitev žensk. Po tradicionalnih spolnih vlogah sta se moški in ženska cepila na področje dela in doma. Ženska je veljala kot gospodinja, »angel doma«, moški pa kot preskrbovalec družine in gospodar (Jogan, 1990). Pravico do enakovredno plačane zaposlitve so si ženske izborile šele po 2. svetovni vojni, vendar pa so se tudi tedaj morale spopadati z dodatnimi izzivi – niso bile takoj sprejete na pomembnejša in bolj plačana mesta, napredovale so veliko počasneje kot moški, pogosto se je od njih zahtevala izbira med poklicem ali zakonom itn. (in s tem ustvarjanje družine) (Vode, 1998, po Prijon, 2012).

4.3.1 Spolni stereotipi in seksizem

Spolni stereotipi so vnaprej ustvarjene posplošitve o tem, kaj naj bi bilo značilno za deklice in kaj za dečke (ženske so pasivne in odvisne, moški pa agresivni in neodvisni) (Papalia, Wendkos Olds in Duskin Feldman, 2003). Vključujejo informacije o izgledu, stališčih, interesih, psiholoških značilnostih, socialnih odnosih in poklicih. Spolni stereotipi so pri otrocih močnejši (višek dosežejo pri petih letih), saj preprosto verjamejo, da so ti stereotipi resnica. S starostjo ti stereotipi naraščajo in so pri dečkih močnejši kot pri deklicah (Best idr., 1977, po Marjanovič Umek, 2013). Moški stereotipi so v primerjavi z ženskimi tudi bolj rigidni in ne dopuščajo toliko fleksibilnosti (Marjanovič Umek, 2013).

V kulturi, ki je prevladovala v preteklosti in katere posledice čutimo še danes, se je ženskemu spolu dodeljevalo tiste lastnosti, ki družbeno niso imele take veljavnosti kot lastnosti, ki so se pripisovale moškemu spolu. Tako so vse lastnosti, dodeljene ženskemu spolu, definirale ženske kot drugorazredna, od moških manjvredna, bitja (Jogan, 1990).

Seksizem je niz družbeno sprejetih stališč in praks, ki enemu spolu zavrača svobodo in koristi, ki so dostopne drugemu spolu. Smatra se za obliko diskriminacije, katera temelji na podlagi spolne pripadnosti. V večini sodobnih družb se v takšnem neenakopravnem

položaju nahajajo ženske, v tem primeru so nosilci družbene moči moški, zato lahko seksizem označimo kot diskriminacijo žensk (Verša, 1996).

Seksizem lahko razvrstimo kot odkriti, subtilen ali prikriti. Oblike odkritega seksizma so tiste, ki namerno in neprikrito diskriminirajo ženske. Te so v današnjem času manj pogoste, saj se večinoma smatrajo za nelegalne, v preteklosti pa so bile pogostejše, saj še niso bile označene kot kaznivo dejanje. To so bile npr. trgovanje z ženskami, prepoved šolanja, odrekanje volilne pravice... Četudi tega ni več, pa to še ne pomeni, da je seksizem izginil, le spremenil je pojavne oblike. Danes se z odkritim seksizmom srečamo v obliki posilstev, spolnega nadlegovanja, družinskega nasilja, nižje plače za ženske itn. Seksizem je postal tudi vse bolj subtilen, srečamo ga lahko v obliki pokroviteljskega odnosa do žensk ali žaljivih šal (npr. šale o blondinkah, jeznih ženah...). Ta spolna hierarhija se odraža na različnih področjih, opazi se lahko npr. pri vlogah, ki jih opravljajo ženske in moški. Na področju zaposlovanja je jasno vidna delitev na ženska in moška delovna mesta, prav tako se vloge močno razlikujejo pri vzgoji otrok (Verša, 1996).

4.4 Teorije razvoja spolnih vlog

Kot že omenjeno, se spolnih vlog naučimo že v otroštvu. O razvoju spolnih vlog pa imajo strokovnjaki različna mnenja, zato obstaja več različnih teorij.

4.4.1 Evolucijska razlaga razvoja spolnih vlog

Evolucijska teorija je usmerjena predvsem k proučevanju vedenja, povezanega s preživetjem in reprodukcijo. Če se s tega vidika osredotočimo na zgodovino in vedenje naših prednikov, zasledimo, da so že tedaj obstajale delitve dela glede na spol. Ženske so bile nabiralke, moški pa lovci. To si z vidika evolucijske perspektive razlagamo tako, da so bile ženske vezane na bivališča in okolico, saj so bile preokupirane z nosečnostjo in otroki, ki so bili odvisni od njih. Tako so ženske skrbele za zalogo hrane rastlinskega izvora, kar je bilo tudi varnejše opravilo. Če pa je nabiranje rastlin dovolj za preživetje in je hkrati tudi varnejši način pridobitve hrane, zakaj je bila potem sploh potreba po tem, da so morali moški loviti? Ljudje smo vsejedci in v naši dieti je pomembna tako hrana rastlinskega kot živalskega izvora. Delitev dela na lovce in nabiralce pa je torej omogočala pridobitev obeh vrst virov (Buss, 2014).

Razlago za to, zakaj matere običajno bolj skrbijo za potomce kot očetje, pa si lahko z evolucijskega vidika razložimo s pomočjo dveh hipotez:

- Hipoteza o očetovski negotovosti: matere so lahko vedno 100% prepričane, da je potomec njihov, očetje pa ne. Ti namreč ne morejo biti povsem prepričani, da ni drugi samec že prej oplodil samičinega jajčeca. Samci pa ne želijo vlagati v otroke, če niso prepričani, da so njihovi potomci (in imajo njihove gene), saj ne želijo zapravljati virov za potomce rivalov. Ta negotovost sicer popolnoma ne izključi evolucije starševske skrbi, a poskrbi za to, da samice bolj vlagajo v potomce in so v skrb za otroke bolj vpletene kot očetje (Buss, 2014).

- Hipoteza o stroških priložnosti parjenja: medtem ko starši skrbijo za otroke, zamudijo nove priložnosti za parjenje. Škoda pa je v tem primeru za samce večja kot za samice (Buss, 2014). Ženska lahko ima (razen v primerih dvojčkov, trojčkov...) največ enega otroka na leto. Četudi bi imela več spolnih partnerjev, več otrok ne bi zmogla imeti. Moški, na drugi strani, pa so omejeni le z dostopnostjo plodnih partnerk (Gaulin in McBurney, 2004). Kljub dejstvu, da moški proizvajajo manjšo spolno celico, jih proizvajajo v veliko večjem številu kot ženske. Posledično so lahko starševske naložbe (v smislu energije, porabljene za proizvodnjo spolnih celic) večje med moškimi kot med ženskami (Crawford in Krebs, 2008). Če ima moški na voljo večje število žensk in v svoj naraščaj ne vlaga veliko, ima lahko v svojem življenju zelo visoko število potomcev, zagotovo veliko več kot ženska. Očetovsko vlaganje virov torej moškim zmanjša reprodukcijo (Gaulin in McBurney, 2004).

4.4.2 Sigmund Freud: proces identifikacije

Freud (2007) je o identifikaciji razmišljal z vidika psihoanalize in sicer je dejal, da je identifikacija najbolj zgodnji izraz čustvene navezanosti na kako drugo osebo. Deček se posebno zanima za svojega očeta, ga jemlje za svoj ideal in si želi postati takšen kot on, medtem ko se deklica osredotoča na svojo mater.

Po Freudu se torej otrok spolnih vlog nauči skozi proces identifikacije, ki nastopi po razrešitvi Ojdipovega kompleksa. To pomeni, da se otrok odpove želji po prilaščanju starša nasprotnega spola, ter se poistoveti s staršem istega spola in privzame njegove značilnosti, prepričanja, vrednote in vedenja (Papalia, Wendkos Olds in Duskin Feldman, 2003). Tako se otrok podredi družbenim zapovedim in moralnim prepovedim, ki jih nosi starš istega spola, ter sprejme svojo spolno vlogo – pri deklicah žensko (to deklica privzame od mame), pri dečkih moško (kar deček privzame od očeta) (Kompore, 2009).

4.4.3 Albert Bandura: teorija socialnega učenja

A. Bandura (1977) je menil, da bi bilo učenje izjemno zahtevno, če bi se morale posameznice ali posamezniki zanašati zgolj na izide svojih lastnih dejanj, da bi vedeli, kako ravnati v določenih situacijah. K sreči pa je večina človeškega vedenja naučena z opazovanjem modelov: z opazovanjem drugih si ustvarimo sliko o vedenju, kar nam v prihodnjih situacijah služi kot vodič. Tako se lahko izognemo nepotrebnim napakam, ki bi jih napravili, če svojega vedenja ne bi osnovali na primerih.

Bandura je to imenoval teorija socialnega učenja, kar pogosto slišimo tudi pod imenom modelno učenje ali posnemanje. Je ena od preprostih oblik učenja, pojavlja pa se kmalu v razvoju posameznice ali posameznika, torej v zgodnjem otroštvu. Za dotično učenje sta potrebni najmanj dve osebi, tj. opazovalec in model; modeli so lahko živi (starši, vrstniki itd.) ali simbolični (junaki iz knjig, filmov itd.) (Musek in Pečjak, 1997).

Bandurova (1977, 1989, po Papalia, Wendkos Olds in Duskin Feldman, 2003) teorija socialnega učenja trdi, da se otroci spolu primerne vedenja in torej spolnih vlog učijo z opazovanjem (včasih tudi s posnemanjem) drugih ljudi oz. modelov. Tega se naučijo tako, da so izpostavljeni modelu, ki se vede na nek določen način, otrok pa se tega vedenja (tj. modelnih znakov) nauči. Vendar pa se otrok ne nauči vedno vseh modelnih znakov, katerim je bil izpostavljen, tega, ali bo prikazano vedenje osvojil, pa je odvisno od njegove pozornosti, sposobnosti in drugih osebnostnih dejavnikov. Pogoji za posnemanje je, da otrok modelne znake najprej sprejme, se z njimi strinja in jih odobrava, šele nato pa nastopi posnemanje. Pomembna sta tudi otrokova motivacija in podobnost otroka z modelom (Musek in Pečjak, 1997). Veliko večja verjetnost je, da otrok prevzame vedenje od odrasle osebe, ki je istega spola, kot od osebe nasprotnega spola – to je zelo pomembno pri teoriji spolnih vlog (Papalia, Wendkos Olds in Duskin Feldman, 2003).

4.4.4 Teorija spolnih shem

Po teoriji spolnih shem se otroci socializirajo v ustrezne spolne vloge z razvojem predstav o tem, kaj v njihovi kulturi pomeni biti ženska ali moški. Vedenje, da je otrok ženska ali moški, močno vpliva na to, kaj si otrok misli o sebi. Vpliva na to, kakšen je otrokov videz, kako se giblje, kaj počne, ter tudi, kako se igra. Namreč, ko otrok ugotovi, katerega spola je, sprejme spolne vloge, za katere se je naučil, da so zanj ustrezne (tj. ustrezne njegovemu biološkemu spol), ter nato v skladu s tem prilagodi svoje vedenje. Tedaj se odvija tako imenovano spolno tipiziranje, tj. proces sprejemanja spolnih vlog (Papalia, Wendkos Olds in Duskin Feldman, 2003). Spolno tipiziranje pa izvira iz otrokove splošne pripravljenosti (ki je povsem enaka tako za deklico kot za dečka) za sprejemanje in urejanje informacij o sebi, katere dobi od drugih ljudi in sicer v skladu s stereotipi o femininosti in maskulnisti (Furlan, 2006).

4.4.5 Ann Oakley: vpliv socializacije na razvoj spolnih vlog

A. Oakley meni, da so spolne vloge ustvarjene kulturno in ne biološko, kar pomeni, da vedenja ne povzročajo prirojene značilnosti, temveč se ljudje učijo vedenja, kakršno se pričakuje od moških in žensk v njihovi družbi. Kakršne koli so že biološke razlike med ženskami in moškimi, na žensko in moško vedenje najbolj vpliva kultura družbe. Če neke biološke težnje, da se ženska in moški obnašajo različno, obstajajo, pa jih kulturni faktorji lahko preglasijo. Oakleyeva prikaže štiri glavne načine, na katere se socializacija v modernih družbah odvija v spolne vloge. Na otroka naj bi že od zgodnjih let dalje vplivali (Haralambos in Holborn, 1999):

1. Manipulacija: ta vpliva na otrokov samokoncep, primer je npr. mati, ki posveča več pozornosti dekličinim lasem in oblačenju v ženska oblačila.
2. Usmerjanje: fantov in deklet k različnim predmetom, kar je posebej očitno pri nakupovanju igrač, npr. punčke, mehke igračke in gospodinjski aparati za deklice ter kocke in puške za fante.

3. Verbalno apeliranje: naslavljanje otroka z njegovim spolom (npr. »poreden fantek«, »pridna punčka«), kar jih privede do identificiranja in posnemanja odraslih, kateri so istega spola.
4. Izpostavljenost različnim aktivnostim: npr. vzpodbujanje deklic k gospodinjskim delom.

5 SOCIALNOKONSTRUKCIONISTIČNA TEORIJA

V drugi polovici 20. stoletja so se zlasti na področju socialne psihologije pojavile mnoge različne smeri, ki jim je skupno zavračanje tradicionalne psihologije – to je vrsta različnih smeri, ki jih lahko s skupnim izrazom poimenujemo (socialni) konstrukcionizem (Bečaj, 2003). J. Potter (1996, po Nightingale in Cromby, 1999) poudarja, da ne obstaja ena vrsta psihologije, ki bi jo lahko opisali kot socialno konstrukcionistično in da je socialni konstrukcionizem sam po sebi konstrukt. Socialni konstrukcionizem je po svoji naravi torej multidisciplinaren, saj svoje vplive črpa iz številnih disciplin, vključno s filozofijo, sociologijo in jezikoslovjem (Burr, 2015).

K. Gergen, najpomembnejši predstavnik socialnega konstrukcionizma (Bečaj, 1995), ga je opredelil takole: socialni konstrukcionizem se ukvarja predvsem s pojasnjevanjem procesov, s katerimi si ljudje opisujejo, razlagajo ali kako drugače pojasnjujejo svet (vključno s seboj), v katerem živijo. Socialni konstrukcionizem skuša artikulirati skupne oblike razumevanja, kakršne obstajajo sedaj, kakršne so obstajale v prejšnjih zgodovinskih obdobjih, in kot bi lahko obstajale, če bi bila naša pozornost tako usmerjena (Gergen, 1985). Opredelimo ga lahko kot gledišče, ki verjame, da večina človeškega življenja obstaja zaradi medsebojne izmenjave. Različni koncepti, ki jih uporablja človek, niso refleksija zunanjega objektivno obstoječega sveta v človekovi zavesti, pač pa oblikovani konstrukti, ki jih človek doživlja kot pravo, objektivno obstoječo resničnost. Socialni konstrukcionizem je torej v svojem bistvu radikalen dvom v to, da je svet resnično tak, kakršen se zdi (Gergen in Davis, 1985, po Bečaj, 1995).

Pri tem se seveda lahko vprašamo, kaj psihologija potem pravzaprav sploh raziskuje. Odgovor z vidika socialnega konstrukcionizma je tak: predpostavlja, da so naštetih in podobnih pojavov lahko z raziskovanjem sploh šele oblikovani. Družboslovje naj bi torej svoje raziskovalno področje v pomembni meri ustvarjalo kar samo - z raziskovanjem (Bečaj, 1995).

Berger in Luckmann (1991, po Andrews, 2012) pa na družbo gledata kot na objektivno in subjektivno resničnost. Objektivna resničnost po njuno nastane s pomočjo interakcije ljudi z družbenim svetom, ki vpliva nanje – posledično vsako pogosto ponavljajoče se dejanje postane vzorec, ki ga je mogoče brez večjih naporov reproducirati. Na ta način ljudje ne potrebujejo vedno začenjati vse na novo. Ti vzorci sčasoma postanejo rutine, ki tvorijo splošno znanje – tega prihodnje generacije nato razumejo kot objektivno, ta objektivnost pa se neprestano potrjuje v interakciji posameznice ali posameznika z drugimi. Subjektivno resničnost pa dosežemo s pomočjo socializacije. Socializacija poteka prek drugih oseb, ki nam posredujejo objektivno resničnost in ji dajo nek pomen. Ta proces poteka s pomočjo jezika.

Ljudje smo najbolj odvisni od nenehnega pretoka informacij in od tega, kako spretno jih sprejemamo in predelujemo – to v veliki meri določa naše vedenje, kognicijo, motivacijo in dejanja. Vsak izmed nas pa je ves čas izpostavljen obsežnemu toku različnih informacij,

na osnovi katerih konstruiramo svet, v katerem tudi živimo, in ne samo zbiramo vtise ter se odzivamo nanje (Ule, 2000). Jezik je tako, kot prevladujoč nosilec kategorij in pomenov, v socialnem konstrukcionizmu razumljen kot središče, preko katerega spoznavamo svet in sebe (Nightingale in Cromby, 1999). Gergen (1991, po Galbin, 2014) je dejal, da je jezik več kot le način povezovanja med ljudmi. Ljudje po njegovem »obstajajo« v jeziku.

Socialni konstrukcionizem se osredotoča na odnose in ohranja posamezničino ali posameznikovo vlogo v socialnem konstruiranju resničnosti. Vsaka posameznica ali posameznik si ustvari svoj »zemljevid sveta« na podlagi izkušenj in dožemanja tega sveta okoli nas. Vsi naši zemljevidi so tako v bistvu le različice istega sveta (Galbin, 2014).

Fraza socialni konstrukcionizem v nekaterih primerih ne pomeni nič drugega kot »družbenega izvora«. Koncepti, teorije, znanstvene prakse itd. so v tem smislu vsi socialno konstruirani (Sismondo, 1993, po Hibberd, 2005). Znanja in resnic naš um ne odkrije, temveč ga ustvari (Schwandt, 2003, po Andrews, 2012). Za mnoge socialni konstrukcionizem predstavlja neobremenjen in neomejen pogled. To proizvaja razmišljanje, kot je: če je neka stvar, dogodek ali proces družbenega izvora, potem ni bilo dano ali vzpostavljeno s strani narave. Torej ni na tem ničesar, kar bi bilo fiksne ali neizogibne in se lahko družbene skupine odločijo zamenjati stare običaje, teorije, ideologije, prakse in znanja z novimi (Hibberd, 2005). Teorije in znanje, ki jih posedujemo danes, ne bi obstajale, če jih družba ne bi ustvarila, prav tako pa bi lahko bile drugačne, če bi mi kot družba bili drugačni – imeli drugačne potrebe, vrednote, interese itn. (Boghossian, 2001, po Galbin, 2014), poleg tega pa ni razloga, zakaj naših trenutnih konceptov teorij in znanja ne bi bilo mogoče spremeniti oz. preoblikovati (Hibberd, 2005).

5.1 Socialni konstrukti

Socialnokonstrukcionistična teoretska usmeritev raziskuje socialne konstrukte. V skladu z njo so socialni konstrukti podlaga človekovemu dožemanju družbene stvarnosti, ki jo imamo lahko za neko celoto socialnih konstrukcij. Socialni konstrukti so lahko izdelani ideološki konstrukti, lahko pa tudi razni modeli in pričakovanja o naravi socialnih pojavov in subjektov, ki so pogosto nezavedni (Ule, 2004). Socialni konstrukti so različna dožemanja stvarnosti in niso nekaj, kar bi vsaka posameznica ali posameznik počel sam za sebe, ampak si jih od vsega začetka med seboj delijo člani družbenih skupin (Sampson, 1991, po Ule, 2004). Po Gergenu (1973, po Bečaj, 2003) pojavi ne obstajajo sami po sebi in to, kar vemo o njih, ni objektivno obstoječa stvarnost, pač pa njena socialna konstrukcija. Vse znanje torej pridobimo z opazovanjem že konstruiranega sveta.

5.1.1 Socialni konstrukt spola (in spolnih vlog)

Od sedemdesetih let 20. stoletja je sociološka znanost široko uporabljala razumevanje družbenega spola kot socialne konstrukcije, konceptualizacijo, ki se sama po sebi opira na ločevanje pojmov biološkega in družbenega spola (O'Brien, 2009). Pri družbeno konstruiranem spolu gre za pričakovano delovanje posameznice ali posameznika, ki ga

določa družba na podlagi svojih norm. Družbene norme pa ne morejo biti univerzalne, saj se družba spreminja tako v času, kot v prostoru (Ličen, 2009). Družbeni spol kot socialna konstrukcija so tako kulturno opredeljene definicije ženskosti in moškosti, ki jih ustvarjajo ljudje in se s časom spreminjajo (O'Brien, 2009).

Socialna konstrukcija spola se je oblikovala v interakciji s kulturnim, družbenim, ekonomskim in političnim kontekstom. Povezana je z odnosom posameznice ali posameznika do vlog pripisanih glede na spol (tj. spolnih vlog) – pri tem je napačno sklepati, da posameznica ali posameznik vedno deluje v skladu z družbeno pripisanimi vlogami ter svojega odnosa do tega ne spreminja (Coltrane, 2000, po Habič, 2003). Posameznica ali posameznik namreč svoj spol izražata v skladu s svojo predstavo o tem, kaj zanjo ali zanj pomeni biti ženska ali moški. Na tak način se lahko torej dve posameznici ali posameznika v določeni situaciji vedeta zelo različno (Greenstein, 2000, po Habič, 2003).

Sociologi bi socialno konstrukcijo spola opredelili kot skupek različnih procesov, skozi katere se pričakovanja, povezana z »biti deklica/ženska« ali »biti deček/moški« učijo preko družbenih interakcij. Ta proces prežema družbo in se prične že prvo minuto otrokovega življenja, ko se v porodni sobi zaslišijo besede »deklica je!« ali »deček je!«. Te besede pa začitajo pot, ki od tistega trenutka dalje vpliva na mnoge vidike posameznikovega ali posameznikovega življenja (Andersen, 1997). Za posameznico ali posameznika se tako spolna konstrukcija prične oblikovati že ob rojstvu, ko ji ali mu že kot novorojenčici ali novorojenčku dodelijo (biološki) spol. Starši nato svojega otroka oblačijo v za njegov spol primerna oblačila, saj ne želijo biti ves čas spraševani, če je njihov otrok deklica ali deček. Vsi procesi, omenjeni kot pomembni dejavniki pri razvoju spolnih vlog (dodelitev imena, oblačenje, igrače itd.), torej predstavljajo socialno konstrukcijo spola (Lorber, 1994). Na konstrukcijo spolne vloge pa vplivajo eksterni (okolje) in posredno interni (psihološka konstrukcija osebnosti) dejavniki, ki pa niso ločeni in neodvisni eden od drugega (Štular, 1998).

Socialni konstrukcionisti trdijo, da znanosti ni mogoče uporabiti pri preučevanju spola, saj spol ni statična kakovost človeka, temveč je produkt družbe. Ko se kontekst spreminja, se spreminja tudi spol. Družbeni spol ustvari zaznavalec – dejstva o spolu ne obstajajo, obstajajo le interpretacije. Družbeni spol je dinamičen socialni konstrukt, ki je vedno spreminjajoč, je družbena kategorija, ki jo ustvari družba (Helgeson, 2012).

Mnogi feministični zgodovinarji in sociologi uporabljajo izraz družbeni spol kot analitični koncept, ki se nanaša na družbeno ustvarjene pomene, odnose in identitete, ki so nastali zaradi reproduktivnih razlik (biološki spol). Z rahljanjem povezave na telo nas je pojem socialno konstruiranega spola osvobodil razmišljanja o biološkem/družbenem spolu zgolj kot o značilnosti posameznice ali posameznika (Nakano Glenn, 1999). Ko torej govorimo o družbenem spolu, pogosto govorimo o socialno konstruiranem dojemanju spola (Lips, 2017). Butler (1990, po Hacking, 1999) je dejala, da je ta konstrukt, ki ga imenujemo biološki spol, morda prav toliko konstruiran kot družbeni spol, posledica tega pa je, da med biološkim in družbenim spolom morda sploh ni razlike.

6 ZAKLJUČEK

V zaključni nalogi je bil opredeljen pojem spola in njegova delitev na biološki in družbeni spol. Razlikovanje med tema pojmomoma je zelo pomembno, saj sta med seboj neodvisna – biološki spol (»sex«) se določi na podlagi spolnih organov in sekundarnih spolnih znakov ter je vedno podan znotraj binarnega sistema ženska/moški. Družbeni spol (»gender«) pa opisuje kulturna pričakovanja za ženskost in moškost ter zajema vse obstoječe spole, tudi tiste izven binarnega spolnega sistema.

Razjasnjen je bil pojem spolnih vlog in njihov razvoj z vidika različnih teorij. J. Money je izraz spolne vloge uporabil prvi, opredelil pa ga je kot vse tisto, s čimer posameznica ali posameznik izražata svoj status ženske ali moškega. Danes jih razumemo kot neke vrste predpise, ki jih družba predpiše posameznicam in posameznikom, glede na to, katerega (biološkega) spola so. Spolne vloge lahko prepoznamo pri delitvi dela (moški pogosteje opravljajo težja fizična dela in dela na višjih položajih kot ženske) ter pri osebnostnih značilnostih – moške se dojema kot neodvisne, asertivne, dominantne, deklince pa kot bolj pasivne, ljubeče, občutljive. Spolne vloge lahko po temu sodeč pojmujejo tudi kot način uveljavljanja družbene hierarhije, v kateri ima superiorno vlogo moški, kar je v zgodovini pogosto negativno vplivalo na ženske in njihov položaj v družbi.

S spolnimi vlogami se otrok začne spoznavati že od rojstva naprej, največji vpliv na njihov razvoj je družinska struktura. O razvoju spolnih vlog pa imajo strokovnjaki različna mnenja. Evolucijska teorija spolne vloge pojmuje kot koristne z vidika preživetja – delitev dela je omogočala pridobitev več vrst hrane, ženske so imele lažje delo, saj so ob tem morale skrbeti tudi za potomce. Po S. Freudu se otrok spolnih vlog nauči skozi proces identifikacije, torej jih prevzame od starša istega spola, po A. Banduri pa se otrok spolnih vlog nauči z opazovanjem in posnemanjem modelov, najpogosteje so ti modeli istega spola kot otrok. Pri teoriji spolnih shem se otrok nauči, katerega spola je in katere spolne vloge so (v njegovi kulturi) zanj ustrezne ter jih nato sprejme. Po A. Oakley pa na razvoj spolnih vlog pomembno vpliva socializacija, tj. manipulacija, usmerjanje, verbalno apeliranje in izpostavljenost različnim aktivnostim.

Razdelana je bila tudi teorija socialnega konstrukcionizma, spol ter spolne vloge pa so bili opredeljeni kot socialni konstrukti. Socialni konstrukcionisti namreč verjamejo, da večina konceptov obstaja zaradi medsebojne izmenjave, torej niso refleksija zunanjega objektivno obstoječega sveta, temveč oblikovani konstrukti, ki jih ustvarimo na osnovi različnih informacij, ki smo jim ves čas izpostavljeni, nosilec teh pomenov pa je jezik. Vsi procesi, ki so pomembni pri razvoju spolnih vlog, pa predstavljajo socialno konstrukcijo spola, ki jo lahko opredelimo kot skupek različnih procesov in družbenih interakcij, skozi katere se učimo pričakovanj, povezanih z ženskim in moškim spolom. Dejstev o spolu torej ni, obstajajo le interpretacije.

Socialni konstrukcionisti tudi menijo, da znanje, ki ga posedujemo danes, ne bi obstajalo, če ga družba ne bi ustvarila, zato je tudi ni razloga, zakaj teh znanj ne bi bilo mogoče spremeniti.

Človek se vplivu družbe ne more izogniti, saj namreč ne more bivati zunaj družbenega, kulturnega in zgodovinskega okolja in je vanj na nek način ujet. Kljub tej ujetosti pa to še ne pomeni, da človek kot oseba ne more preseči omenjene družbeno-kulturne pogojenosti. Zgolj človek je namreč ustvarjalec kulture, hkrati pa tudi njen subjekt, torej je človek edini, ki lahko poustvarja in torej preoblikuje ali razbija konstrukte (Furlan, 2006).

S tega vidika lahko upamo, da bomo nekatere socialne konstrukte, ki lahko na določene družbene skupine delujejo zatiralno, nekega dne premagali in oblikovali normative, ki bodo dopuščali več svobode družbi in posameznicam ali posameznikom v njej.

Prvi korak k dosegu tega cilja bi bilo lahko zavedanje. Zavedanje, da živimo v svetu, ki ga ustvarja družba, v socialno konstruiranem svetu. Obkrožajo nas najrazličnejši socialni konstrukti, ki jih jemljemo za objektivno resnico in se le redko vprašamo, če morda obstaja tudi kaka drugačna resnica. Eden teh socialnih konstruktov so tudi spolne vloge, ki so tako zelo zakoreninjene v nas, v našo kulturo in vzgojo, da se le redko zavedamo, da so tu. Opažam, da se teh konstruktov najbolj oklepajo starejše generacije, le-te pa so tudi tiste, ki znanje prenašajo naprej, na mlajše generacije, te pa bodo navsezadnje tiste, ki bodo ustvarjale družbo prihodnosti. Ravno zato se mi zdi pomembno, da se o tovrstni tematiki govori in ozavešča. Zavedanje je namreč le prvi, po mojem mnenju najpomembnejši korak, k uresnitvi bolj svobodnega sveta za mnoge, ki se v trenutni družbeni situaciji počutijo ujete in ne vidijo izhoda.

7 LITERATURA IN VIRI

Alters, S. in Schiff, W. (2009). *Essential concepts for healthy living, 5th ed.* Jones & Bartlett publishers

Anatrella, T. (2015). *Teorija spola: kulturni izziv.* Ljubljana: Novi svet

Andersen, M. L. (1997). *Thinking about women: sociological perspectives on sex and gender.* Allyn and Bacon

Andrews, T. (2012). What is social constructionism? *Grounded theory review, 11(1).*

Antić, M. G., Humer, Ž., Gaber, S. Podreka, J., Rožman, S., Selišnik, I., Šori, I., Tašner, V. in Zgaga, P. (2015). *Zahtevna razmerja: spol, strukturne ovire in priložnosti.* Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Bandura, A. (1977). *Social learning theory.* Prentice Hall.

Bečaj, J. (1995). Socialna realnost, socialne predstave, socialni konstrukcionizem - v čem je razlika med njimi? *Anthropos, 27(5/6), 5-28*

Bečaj, J. (2003). (Socialni) konstrukcionizem in socialna psihologija. *Psihološka obzorja 12 (3), 43-64.*

Bibič, Š., Lemaić V., Oblak, T., Pirih, T. in Topolovec, M. (2011). *LGBTQ slovar : slovar lezbičnih, gejevskih, biseksualnih, transspolnih, transseksualnih in queer besed.* Ljubljana : Kulturni center Q (klub Tiffany), Društvo ŠKUC

Burr, V. (2015). *Social constructionism.* London: Routledge.

Buss, D. (2014). *Evolutionary psychology: The new science of the mind.* Boston: Pearson

Butler, J. (1988). Performative acts and gender constitution: An essay in phenomenology and feminist theory. *Theatre journal, 40(4), 519-531*

Connell, R. (2012). *Moškosti.* Ljubljana: Krtina

Crawford, C. in Krebs, D. (2008). *Foundations of evolutionary psychology.* Psychology Press.

Fausto-Sterling, Anne. (2014). *Biološki/družbeni spol: biologija v družbi.* Ljubljana: Krtina.

Freud, S. (2007). *Spisi o družbi in religiji.* Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.

Furlan, N. (2006). *Manjkajoče rebro: ženska, religija in spolni stereotipi*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

Galbin, A. (2014). An introduction to social constructionism. *Social research reports*, 26, 82-92.

Gaulin, S. J. C. in McBurney, D. H. (2004). *Evolutionary psychology* (second edition). New Jersey: Pearson education, Inc.

Gergen, K. J. (1985). The social constructionist movement in modern psychology. *American psychologist*, 40(3), 266-275.

Habič, V. (2003). *Delitev gospodinjkega dela v družinah s podjetjem*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.

Hacking, I. (1999). *The social construction of what?* Harvard University Press .

Haig, D. (2004). The inexorable rise of gender and the decline of sex: Social change in academic titles, 1945–2001. *Archives of sexual behavior*, 33(2), 87-96.

Haralambos, M in Holborn, M. (1999). *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.

Heinsohn, G. in Steiger, O. (1993). *Uničenje modrih žensk*. Ljubljana: Krtina.

Helgeson, V. S. (2012). *Psychology of gender*. Pearson Education, Inc.

Hibberd, F. J. (2005). *Unfolding social constructionism*. Springer science & business media.

Jogan, M. (1990). *Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

Koletnik, A. (2016). *Vsi spoli so resnični: transspolnost, transseksualnost in cispolna nenormativnost*. Ljubljana: Društvo informacijski center Legebitra.

Kompare, A. (2009). Psihoanaliza Sigmunda Freuda. V A. Kompare, M. Stražičar, I. Dogša, T. Vec in J. Curk, *Psihologija: Spoznanja in dileme* (157–162). Ljubljana: DZS.

Ličen, A. (2009). *Družbena konstrukcija ženske*. Diplomsko delo, Koper: Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije

Levesque, R. J. R. (2011) Sex roles and gender roles. V R. J. R. Levesque, *Encyclopedia of adolescence*. New York: Springer

Lindsey, L. (2015). *Gender roles: A sociological perspective*. Pearson

Lips, H. M. (2017). *Sex and gender: An introduction, sixth edition*. Waveland press

Lorber, J. (1994). The social construction of gender, pridobljeno oktobra 2019 na http://ieas.unideb.hu/admin/file_9695.pdf

Marjanovič Umek, L. (2004). Razvoj razlik med spoloma. V L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.), *Razvojna psihologija* (495–509). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

Marjanovič Umek, L. (2013). Psihologija spolov: Podobnosti in razlike med deklicami in dečki. V L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.), *Razvojna psihologija: izbrane teme* (184–196). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Milovanovič, T. (2005). Spolna vloga in otrokovo zaznavanje ter presojanje različnih tipov televizijskih oglasov za otroke. *Psihološka obzorja*, 14, 125–140.

Money, J., Hampson, J. G. in Hampson, J. L. (1955). An examination of some basic sexual concepts: the evidence of human hermaphroditism. *Bull. Johns Hopkins hosp.*, 97(4), 301-319.

Musek, J. (1989). Spol, spolne vloge in vrednote. *Anthropos*, 20(3/4), 124-137.

Musek, J. in Pečjak, V. (1997). *Psihologija*. Ljubljana: Educy.

Nakano Glenn, E. (1999). The social construction and institutionalization of gender and race, an integrative framework. V M. Marx Ferree, J. Lorber in B. B. Hess (ur.), *Revisoning gender* (3–43). Rowman Altamira.

Nightingale, D. J. In Cromby, J. (1999). *Social constructionist psychology*. McGraw-Hill education.

O'Brien, J. (2009). *Encyclopedia of gender and society*. SAGE.

Papalia, D. E., Wendkos Olds, S. in Duskin Feldman, R. (2003). *Otrokov svet*. Ljubljana: Educy.

Prijon, L. (2012). *Podrejenost žensk v zahodni družbi: mit, realnost ali kliše?* Ljubljana: Vega.

Shields, S. A. (2002). *Speaking from the heart: Gender and the social meaning of emotion*. Cambridge university press

Štular, S. (1998). Družbena konstrukcija spolne identitete. *Teorija in praksa*, 35(3), 411-454

Ule, M. (2000). *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Ule, M. (2004). *Socialna psihologija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Winchester, M. S. (2012). Gender roles. V S. Loue (ur.), *Mental health practitioner's guide to HIV/AIDS* (224–226). New York: Springer.